

Anton Martineau's hommage aan Velázquez

De naakten moeten even wachten

portret De 87-jarige Anton Martineau zal op naakten studeren 'tot magere Hein mij komt halen', maar nu is hij bezig met Velázquez. Nog vijf keer 1,70 bij 1,40 meter.

door Nienke Denekamp foto's Maarten Kools

AVRO Close Up

Schilders over de ouderdom

Corneille, Martineau, Sierhuis. Schilderen is mijn zuurstof is een indringende documentaire van Barbara Makkinga uit 2008 waarin de schilders praten over de ouderdom. Remco Campert leest voor uit zijn roman Het satijnen hart over een kunstschilder die de ouderdom als een loden last ervaart. Begin van het gedicht 'Tube rood' van Anton Martineau, voorgedragen in zijn atelier. Een nog volle tube / zeshonderd twee en dertig / een tube rood de verf / voor de daken van Ransdorp / en jouw appels / en het rood voor de duiven / die verdwijnen in het aarzelend rood van de avond'.

Anton Martineau is nog steeds helemaal kapot, twee dagen na de opening van zijn tentoonstelling aan het Singel 100 in Amsterdam. Dat heeft niet zozeer te maken met zijn leeftijd – hij is 87. Het komt vooral door de overweldigende aandacht voor zijn schilderijen. Nog nooit zag hij zoveel mensen bij elkaar op een tentoonstelling van zijn werk. Nog nooit heeft hij zoveel complimenten gekregen en – in één keer – zoveel schilderijen verkocht.

Kortgeleden vroeg de Spaanse galeriehoudster Pepa Santolaria of Martineau niet eens een hommage aan Velázquez wilde brengen. Dat was een spannend idee. Martineau schildert bijna uitsluitend naakten. De zeventiende-eeuwse Velázquez portretteerde leden van het Spaanse hof, vastgesnoerd in korsetten, hoepeljurken en harnassen, behangen met het goud dat ze van de indianen hadden gestolen. 'Maar wat Velázquez in zo'n gezicht kan leggen, daar had hij geen naakt lichaam bij nodig.' Martineau raakte gefascineerd door het portret van de mysterieuze Spaanse prinses María Teresa van Spanje die in 1653 werd geportretteerd. IJzeren ogen en een verbitterde trek om de mond. 'En dan dat pompeuze kapsel met veren en rozen, die surrealistische kathedrale jurk met dat keurslijf. Je vraagt je af: waar zitten die borsten dan? Onder de armen soms?' Na drie weken dag en nacht doorwerken had Martineau een tentoonstelling van vijftien Velázquez-interpretaties bij elkaar geschilderd. Maar nu heeft de galerie laten weten dat er nog eens vijf schilderijen van de Infanta María Teresa zijn besteld. Nog vijf keer 1,70 bij 1,40 meter. Half april moet het klaar. Ook dat heeft hij nooit eerder meegemaakt. Het wordt nachtwerk. Dat is niet erg, als het maar geen lopendebandwerk wordt. Hij zal voor ieder schilderij bij nul moeten beginnen. Ieder schilderij moet een eigen lading krijgen. Vijf keer moet het gevecht met de materie opnieuw worden aangegaan. Hij krijgt het nog voor zijn kiezen.

Geen klinische peeskamers

De naakten moeten dus nog langer wachten. Vier manshoge onvoltooide naakten staan in zijn atelier aan de KNSM-laan in Amsterdam. Martineau heeft ze gemist in de tijd dat hij met de Velázquez-tentoonstelling bezig was. Hij zal op naakten studeren 'tot magere Hein mij komt halen'. Het is zijn thema sinds hij als kleuter door zijn moeder werd meegenomen naar de Ruysdaelkade in een zelfgetimmerde wandelwagen. Ze was helderziende, clairvoyant. De prostituees waren vaste klant bij haar. Ze wilden weten of ze ooit nog een ander leven zouden krijgen. Hun salons maakten diepe indruk op de kleine Martineau. 'Dat waren geen klinische peeskamers, maar kamers volgepropt met doeken, tapijten, lampjes, divans met kussens en poppen. Cadeaus van zeelieden uit verre landen, vermoedt Martineau. 'Ik werd met een handje likkoekjes tussen die poppen gezet. Daar had je de hele dag een rasperige tong van. Als afscheid kwam zo'n prachtige dame mij knuffelen. Ik dook met mijn kinderkopje zo in zo'n bepoederde boezem. Eerste prijs.' Hij tekende vanaf het begin de hele wereld aan elkaar. Maakte aan de keukentafel studie van de foto's uit Zweedse seksboekjes. Dat vond zijn moeder niet goed. Maar wat zag je nou voor naakt? Je zag je broers in hun blote kont in een teil water en als je geluk had ving je een glimp van je moeder op. Zijn ouders waren tangodansers. Op zaterdagmiddag werd de tafel tegen het dressoir aangeschoven. Het vloerkleed werd opgerold. De lamp werd met een touw opzij gehangen. Er werd een Argentijnse tangoplaat op de pick-up gelegd. De soepele schoenen van zijn vader gleden over het dubbelgeboende zeil. Zijn moeder had vrij hoge hakken aan. Ze drukte haar been in het kruis van zijn vader. De achtjarige Martineau zat in de leunstoel en keek met verbijstering toe wat zijn ouders met elkaar deden. Het was een broeierige dans. Mooi en verschrikkelijk tegelijk.

Eindeloos op haar hurken

En dan was er het model Truus Trompert dat Martineau op de Rijksacademie mocht schilderen. Ze was een beroemd schildersmodel dat eindeloos op haar hurken kon stilzitten. Ze was op haar zestiende met modellenwerk begonnen en wist exact of een kunstenaar wel voor de kunst keek. 'Het was een ontdekkingsreis langs een lichaam. Als je zo'n lijn van een hals, via een schouder naar een arm zonder onderbreken vol kon houden, als een hand in een keer lukte, zonder dat er een duim ontbrak, was dat een sensatie.' Toen Martineau jaren later voor een catalogus over zijn werk een foto wilde maken van zijn geboortehuis in de Van Ostadestraat, bleek Truus Trompert daar te wonen. Het was een mevrouw in een bloemetjesjurk. Ze had een complete wand met tekeningen en schetsen van zichzelf. **Allemaal werk van Karel Appel, Constant Nieuwenhuys, Charlotte van Pallandt en Jan Sierhuis dat was vastgeprikt met punaises.** Had ze ooit gekregen. Het was inmiddels een fortuin waard.

'Het lijkt wel een prei!'

Bij de familie Martineau thuis was geen brood voor de eendjes. Alles ging altijd op. Eigenlijk waren ze arm. Zijn vader was huisschilder en er was met het keukenkastjesgroen, trapleudingzwart en kozijnwit maar een heel beperkt kleurengamma in huis. Voor cadmium oranje en kobaltblauw was geen geld. Dus ging de schilder met zijn palet de klas door om bij de medeleerlingen verf te lenen. Hij kreeg wat ze over hadden of waar ze vanaf wilden. Een dot van het lelijkste groen dat hij ooit had

gezien en een heel klein beetje wit. Daar moest Martineau een model mee schilderen. Ze lag op een purperen divan, met een palm ernaast en wat draperieën. Martineau kreeg de vleeskleur niet voor elkaar. Hij dacht: 'Dan maak ik haar groen.' 'Het lijkt wel een prei!' riep de docent, in drieluik pak met een kraakheldere stofjas erover. 'Maar we zijn hier bij modeltekenen.' Martineau kon vertrekken. 'Ik ben nooit gedisciplineerd genoeg geweest om met een boek onder een bureaulamp de wetten van de kunst te bestuderen.' Niks voor hem. Martineau ging naar Parijs in de hoop dat hij ontdekt zou worden in de Parijse galeries. Hij werd weggestuurd voor hij zijn map had kunnen openklappen. Hij werd als een zwerver in de kraag gevat en uit Parijs verwijderd. Met Lucebert, die hij vlak na de oorlog op een bankje in het plantsoentje op de Dam had ontmoet, zwierf hij vervolgens door landelijk Frankrijk. Ze tekenden bidprentjes in ruil voor eten en maakten gedichten. Martineau droeg de gedichten van Lucebert voor. De dichter wilde weten hoe het klonk. Dan lachte hij om zijn eigen grapjes. In 1948 exposeerden ze samen in de vergaderingzaal van de Vereniging van Drankbestrijding in het Paleis voor Volksvlijt.

Een paar likken verf

Voor zijn twintigste verjaardag kreeg Martineau een kunstboek van zijn moeder, van boekhandel De Vraagbaak aan de Overtoom. Daar stonden die verschrikkelijke knappe naakten van Breitner in. Die kende hij van een kalenderplaat met de paarden die een brug opzwoegen. Een paar likken verf maar. Een gestold moment, zeggen ze dan. Maar die paarden bleven de brug opgaan. Hij toog naar het Stedelijk om de naakten van Breitner in het echt te zien, om de lijnen te volgen. Daar zag hij ook Breitners paarden die een brug opzwoegen. In de aangrenzende zaal hing zo'n geslachte os van Chaïm Soutine. Een lap van een doek met al dat ultramarijn, het rode vlees met dat gelige vet. Heeft die man ooit kunstgeschiedenis gestudeerd? Hij gelooft van niet. Daar begon voor Martineau de schilderkunst. Daar beseftte hij wat de kortste weg naar een schilderij was: een kwast pakken, voor een doek gaan staan en gaan schilderen. Zo nu en dan trok hij zijn jas aan om in het Stedelijk te kijken of hij al een heel klein beetje in de buurt kwam met zijn werk.

Vraagtekens zetten

Al weer veertig jaar werkt Anton Martineau nu in het atelier aan de KNSM-laan. Wat een opslag van cacao was op een industrieterrein is tegenwoordig een ateliercomplex van vooraanstaande kunstenaars in een moderne woonwijk. 'Een sanatorium van overspannen kunstenaars,' zegt Martineau als hij door de gang sloft. Vroeger stond de gang vol kunstwerken. Dat mag niet meer van de brandweer. Hij is nu 87 jaar maar het atelier is nog steeds de spil waar zijn wereld om draait. Hij blijft er slapen. Het fijnste is: uit bed springen en lichtduizelig voor het schilderij gaan staan. De leeftijd vormt absoluut geen belemmering voor het schilderen. Hij heeft goddank geen last van verbittering of van artrose, een penseel of een schildersmes stevig vastpakken, dat doet zonder artrose al pijn. Dat hij zo oud is geworden, zit in de genen. De start was niet goed. De dokter keek zijn moeder somber aan toen hij hem in de wieg zag liggen. Hij moest meerdere keren naar bleekneusjeskampen om aan te sterken. Als het hard waaide, hield hij zich vast aan een lantaarnpaal. De naakten in het atelier zijn nog niet af. Toch zou het kunnen zijn dat er niets meer aan hoeft te gebeuren. Daar gaat tijd overheen. Hij moet het nog even blijven wantrouwen. Als een roofdier loopt hij er iedere dag weer langs. Hij blijft vraagtekens zetten. Waar zitten de hiaten? Blijven die vrouwen

spannend? Zou hij ze toch een gezicht moeten geven of zou dat te veel afleiden? Op twee vides staan er nog veel meer. Die al te expliciete naakten hangen mensen niet boven de bank. 'Hou nou toch eens op met die geslachtsdelen,' zeiden zijn schildersvrienden. 'Dan verkoop je misschien eens wat.'

Kretologie

Martineau raakte niet alleen bevriend met Lucebert, maar ook met Karel Appel en Corneille. Toch trad hij zelf nooit toe tot de Cobra-beweging. Hij vond de kunst te kinderlijk. De kretologie over de nieuwe maatschappij zei hem ook niet zo veel. Dan werden ze kwaad op iemand die een lelijk schilderij maakte. 'Laat toch gaan,' dacht Martineau. Op den duur werd het wel erg veel van hetzelfde, de Cobrakunst, met die vogeltjes en die wielmpjes erin. Maar het waren goede vrienden. Er zijn meesterlijke werken gemaakt. Hij heeft een hekel aan roem en geeft niet om rijkdom. Hij geniet al van een graspol. Hij ziet een vlieg over de tafel lopen en vraagt zich af: waar is zo'n beest op uit? Stel je voor dat daar een bouwpakket van is. Het is een wonder, zo'n beest. Ook al is het een smerige vlieg die net over een drol heeft gelopen en zo op zijn boterham wil landen. Martineau heeft zichzelf nooit als groot talent beschouwd. Zijn moeder wist het al. Toen Karel Appel op bezoek kwam, voorspelde ze dat hij een hele grote zou worden. Ze wist ook dat het met haar zoon niet zo snel zou gaan. De kunst heeft hij nooit op een presenteerblaadje gekregen. Toch was het geen keuze, hij moet wel schilderen. Het is erger dan drugs. Nu moeten eerst die Velázquez-opdrachten af. Vijf keer de Infanta María Teresa. Hij ziet er tegenop. Maar ja. Als schilder krijg je geen pensioen. De grootmeesters hadden tenminste nog leerlingen die doeken prepareerden of die vast de wolkenluchten gingen invullen. Er zijn volle tubes verf besteld. Nieuwe doeken worden vrijdag afgeleverd. Worden de onvoltooide naakten dan voorlopig opgeslagen? Nee, ze blijven staan waar ze staan, zegt Martineau. Schuin achter de María Teresa's van Velázquez in wording. 'Ik blijf die vrouwen in de gaten houden.'

'Homenaje a Velazquez' is te zien tot en met 15 februari in Art Singel 100, Singel 100, Amsterdam

Anton Martineau's hommage aan Velázquez